

PITANJA I ODGOVORI

PRAVOPISNE DVOSTRUKOSTI U PRAKSI

U prošlom broju *Jezika* napisao sam članak o pravopisnim dvostrukostima u školi znajući da će one najviše problema zadavati u nastavi. Sada bih odgovorio na pitanje koje mi je nekoliko puta postavljeno: mora li se autor odlučiti samo za jedan od dopuštenih likova ili smije upotrebljavati kako koji. To pitanje nije samo postavljeno, nego je na njega već dan i odgovor, i to veoma odlučan. U najavi izlaska novoga izdanja *Hrvatskoga pravopisa* u *Vjesniku* od 18. lipnja o.g. izašao je nepotpisani članak i u njemu ove riječi:

“Akademik Katičić drži najvećom novošću to što se uvodi pisanje *dodatci* i *pripadci* [...] Međutim, pravopisni autori dopuštaju i svima koji ne žele mijenjati dosadašnje navike da i dalje pišu *dodaci* i *pripaci*. Prema tomu, ako se netko ne slaže s predloženim novim rješenjem, neće pogriješiti nastavi li rabiti staro na koje se već navikao i koje mu je ušlo u pravopisnu kulturu. *Jedini je uvjet, bez obzira za koje se rješenje netko opredijeli, da ga u istomu tekstu dosljedno primijenjuje*”.

Posljednju sam rečenicu istakao ja jer je u njoj rečeno pravilo koje je po mojemu mišljenju neprihvatljivo. Ne znam gdje je to autor toga članka čuo, u

HP se ono ne nalazi. Koliko znam, to se pravilo prvi put pojavilo u novosadskome pravopisu. Budući da se hrvatski i srpski jezikoslovci nisu mogli složiti kako da se piše futur I. kad zanaglasnica dolazi iza glagola, ostavili su dvojstvo, tj. da se piše kako je bilo uobičajeno u srpskoj praksi (*nosiću, plešću*) i u hrvatskoj (*nosit ću, plest ću*) s napomenom:

“Oba načina imaju dugu tradiciju i svoju opravdanost pa se stoga ostavljaju kao dvostrukost na čitavom području hrvatskosrpskog jezika prema slobodnom izboru samoga pisca. Dakako, u jednom članku, zadaći, raspravi ili knjizi može se upotrijebiti samo jedan od spomenutih načina, onaj koji odabere pisac”.

To je pravilo doneseno očito zato da se sačuva što više dosadašnja tradicija i mislim da ono ne vrijedi za dvostrukosti u *Hrvatskome pravopisu*. Naime ne znam ni za jedan slučaj da bi takvo pravilo vrijedilo i za koje druge dvostrukosti koje su dosad postojale u jeziku, a ima ih više.

Ponovit ću neke s komentarom s obzirom na ovu tezu.

Dvostrukosti tipa *gospodarov/gospodarev* nisu imale takva ograničenja, osim što se preporučivalo da se ne upotrebljava tvorba sa *-ev* ako imenica nije nikada imala meko *r*.

Dvostrukosti s navescima ograničavane su samo u toliko što se kazivalo

da ako ima više riječi s istovrsnim naveskom da se prvi put upotrebljava navezak, a drugi put bez naveska da se razbije monotonija i da se navezak ne upotrebljava ako iduća riječ počinje otvornikom. Odatle nam formula “hrvatskoga književnog jezika”, prvi put s naveskima, a drugi put bez naveska, što piše i u podnaslovu našega časopisa. Kako se spoznaje da je prvo ograničenje uveo Tomo Maretić, da je prije navezak bio u općenitijoj upotrebi i da je tako u kajkavskome narječju, danas se sve više širi upotreba naveska bez takvih ograničenja. Ima lektora koji uporno brišu naveske iako to nije predmet lektorskih zahvata.

Dvostrukosti tipa *zapjevav/zapjevavši* imaju ograničenje samo u toliko što je drugi oblik stilski neutralan, a prvi rjeđi i stilski blago obilježen kao pjesnički.

Kad se izuzmu takva ograničenja, onda mislim da nema nikakvih razloga da se dopuštene dvostrukosti u *Hrvatskome pravopisu* ograničavaju pravilom navedenom na početku ovoga članka. To može biti dobra preporuka, ali nikako čvrsto pravilo, a još manje da bi nastavnik smio kolebanje označivati crvenom olovkom i zbog toga davati slabiju ocjenu.

Kad je već o tome riječ, valja spomenuti da me 2. rujna o.g. u Požegi nakon izlaganja nastavnicima hrvatskoga jezika o novom izdanju *Hrvatskoga pravopisa* upitala jedna nastavnica zašto u HP upotrebljavamo samo *upotreba* i *upotrijebiti*, a nemamo ni jednaput *uporaba*, *rabiti*, misleći očito da se i sami držimo toga pravila. Odgovorio sam da nismo na to mislili, ali ako je tako, to je nastalo spontano, a ne što bi-

smo se tako dogovorili. Ako pak tko misli da je hrvatski samo uporaba i rabiti, onda krivo misli. U *Hrvatskom pravopisu* obje su riječi navedene ravnopravno iako se izvedenice od *rabiti* po pravopisnim kriterijima i ne bi trebale naći u pravopisnome rječniku. To je učinjeno zato da se naglasi da je i rabiti i njegove izvedenice hrvatski, jednako kao upotrebljavati i njegove izvedenice. Nemojmo sami nazovirazložiti nepotrebno ograničavati slobode koje nam jezik pruža svojom raznovrsnošću. Ako smo dosad bili nešto stroži, bili smo zato što se mora biti stroži dok se norma ne ustali, dok smo se morali strogoćom braniti od anarhije. Da nismo tako činili, duže bi trebalo dok se norma ne stabilizira, a stilske bi se vrijednosti teže ocrtale. Sada u slobodi budimo slobodni, a ne skućeni. Zato smo u predgovoru pravopisnomu rječniku *Hrvatskoga pravopisa* napisali i ovo:

“Polazimo od pravila da je u književnom jeziku sve dobro ako je upotrijebljeno u skladu sa svojom stilskom vrijednosti”.

Dakako, da ta tvrdnja može mnoge zbuniti, ali iduća rečenica glasi:

“Samo da bi se tako moglo postupati, treba znati sve stilske vrijednosti”.

Valja imati na umu da sloboda ne znači anarhiju, nego u političkoj sferi znači veću odgovornost, a u jezičnoj kulturi veće znanje. Mnogima je takva sloboda teška pa traže velika ograničenja.

Na kraju napominjem da se i odgovor na iduće pitanje dotiče ove teme.

Stjepan Babić